

HISTORICAL-CULTURAL FIELD/ ТАРИХИ-МӘДЕНИ БАҒЫТ/
ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ

*Medieval History (Archeology)/ Ортағасырлық тарих (археология)/
Средневековая история (археология)*

Article

Ортағасырлық Сығанақ қаласының кесенелері¹

М. Бахтыбаев^a, *С. Мургабаев^b, Б. Сиздигов^c, Қ. Арынов^d

^aҚожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің
Археология ғылыми-зерттеу институты, Түркістан, Қазақстан Республикасы
(E-mail: mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz)

^bҚожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің
Археология ғылыми-зерттеу институты, Түркістан, Қазақстан Республикасы
(E-mail: sagynbay.murgabayev@ayu.edu.kz). * Байланыс үшін автор: sagynbay.murgabayev@ayu.edu.kz

^cҚожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің
Археология ғылыми-зерттеу институты, Түркістан, Қазақстан Республикасы
(E-mail: bagdaulet.sizdikov@ayu.edu.kz)

^dӘл-Фараби атындағы Қазақ Ұлтық университеті, Алматы, Қазақстан Республикасы
(E-mail: kuanyshe.arynov@ayu.edu.kz)

ARTICLE INFO

АННОТАЦИЯ

Кілт сөздер:

Сығанақ,
ортағасырлық
қала, кесене,
сәулет
ескерткіші,
жерлеу
дәстүрі, қыш
қаптама, қазба,
кесік, қорым,
археология.

МРНТИ 03.41.91

DOI: <http://doi.org/10.32523/2664-5157-2025-2-26-43>

Сырдария өзенінің орта және төменгі ағысында орналасқан ортағасырлық некрополдерді зерттеу археология ғылымының назарынан тыс қалмаған. XX ғ. осы өңірдегі кесенелерде ізденіс жұмыстарын В.А. Каллаур, А.Ю. Якубовский, С.П. Толстов, С.Е. Ажигали, К.М. Байпақов, М. Елеуов, С.Ж. Жолдасбаевтар жүргізіп, зерттеген. Соңғы жылдары ортағасырлық Сығанақ қаласындағы архитектуралық ескерткіштерде жүргізілген зерттеулер кесенелердің планиграфиялық, конструкциялық және сәулеттік безендірілуінің ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Ортағасырлық жазба деректерде «кесенелі қала» деген атпен белгілі Сығанақ – Сырдарияның орта ағысында орналасқан ірі саяси, рухани және сауда орталығы, ал XIII-XV ғғ. Ұлық Ұлыс (Алтын Орда) құрамына кірген Ақ Орда ұлысы, Әбілқайыр хандығы мен Қазақ хандығының астанасы болған. Сондықтан осы жерде жергілікті билеушілер, дін өкілдері, белгілі тұлғалар мен игі жақсылардың жерленуі, олардың басына зәулім кесенелер тұрғызу заңды құбылыс болып табылады.

Мақала ортағасырлық Сығанақ қаласының негізгі қамалының сыртында орналасқан, әр кезеңде жүргізілген, жалпы саны жеті

¹Мақала №AP26104363 «Ортағасырлық Сығанақ қаласының некрополінде кешенді археологиялық зерттеу жұмыстарын жүргізу» атты ғылыми жоба аясында дайындалған.

кесененің мерзімдік шекаралары мен құрылыстардың архитектуралық сипаттамасы, оның жоспары, өлшемдері және ерекшеліктерін талдау мәселесіне арналған. Зерттеу барысында бастапқы деректанулық өңдеу – толық сипаттау және деректерді жүйелеу жұмыстары атқарылды. Кесенелер күйдірілген кірпіштен тұрғызылған (тек қана №4 кесененің ішкі бөлігі қам кірпіштен қаланған), сырты өрнектелген терракоталық және бояулы қаптама қыштармен безендірілген порталды-күмбезді ғимараттар болып табылады. №1, №3, №5, №7 кесенелерде мүрделер сағана-цистала мен қабір шұңқырларда, ал №4 және №6 кесенелерде әулеттік сағанада жерленген. Мәйіттердің барлығы мұсылмандық жерлеу рәсімін сақтай отырып қойылған, №3, №4, №5, №6, №7 кесенелерде солтүстік-батыс, оңтүстік-шығыс бағытта, ал №1 кесенеде – солтүстік-оңтүстік бағытта шалқасынан жатқызылған. №3, №5, №7 кесенелердегі жерлеу орындарында табылған темір шегелер мен ағаш бөлшектері мәйіттердің ағаш табыттарда жерленген болуы мүмкін екендігін көрсетеді.

Зерттеу радиокөміртекті талдау нәтижелерімен үйлестіре отырып, кесенелер құрылысының сәулеттік ерекшеліктеріне салыстырмалы талдау жүргізіп, кесенелер құрылысының хронологиялық шекарасын белгілеуге мүмкіндік берді. №5 кесене XIV ғ. екінші жартысы, №6 кесене XV ғ. бірінші жартысы, №7 кесене XIV ғ. бірінші жартысымен, №1, №3 кесенелер XIV ғ., №4 кесене XIV-XV ғғ. мерзімделінеді.

М. Bakhtybayev^a

*^aResearch Institute of Archaeology, Khoja Akhmed Yasawi International
Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan
(E-mail: mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz)*

***S. Murgabayev^b**

*^bResearch Institute of Archaeology, Khoja Akhmed Yasawi International
Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan
(E-mail: sagynbay.murgabayev@ayu.edu.kz)*

**Corresponding author: sagynbay.murgabayev@ayu.edu.kz*

В. Sizdikov^c

*^cResearch Institute of Archaeology, Khoja Akhmed Yasawi International
Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan
(E-mail: bagdaulet.sizdikov@ayu.edu.kz)*

Received 20 April 2025. Revised 20 April 2025. Accepted 14 May 2025. Available online 30 June 2025.

Дәйексөз үшін: Л.М. Бахтыбаев, С. Мургабаев, Б. Сиздигов, Қ. Арынов Ортағасырлық Сығанақ қаласының кесенелері // Turkic Studies Journal. 2025. Т. 7. № 2. 26-43 б. DOI: <http://doi.org/10.32523/2664-5157-2025-2-26-43>

For citation: M. Bakhtybayev, S. Murgabayev, B. Sizdikov, K. Arynov The Mausoleums of Medieval Syganak // Turkic Studies Journal. 2025. Vol. 7. No 2. P. 26-43. DOI:<http://doi.org/10.32523/2664-5157-2025-2-26-43>

K. Arynov^d

*^dal-Farabi Kazakh National University, Almaty, Republic of Kazakhstan
(E-mail: kuanysh.arynov@ayu.edu.kz)*

The Mausoleums of Medieval Syganak

Abstract. The study of medieval necropolises in the middle and lower reaches of the Syr Darya River has long been a central focus of archaeological research. In the 20th century, the region's mausoleums in the region were investigated by scholars including V.A. Kallaur, A.Yu. Yakubovsky, S.P. Tolstov, S.E. Azhigali, K.M. Baipakov, M. Eleuov, and S.Zh. Zholdasbayev. Recent investigations of the architectural monuments of medieval Syganak have revealed unique spatial layouts, structural designs, and decorative elements of its mausoleums.

Syganak, referred to in historical sources as the 'city of mausoleums,' was a major political, spiritual, and commercial center in the middle Syr Darya region. Between the 13th and 15th centuries, it served successively as the capital of the White Horde, a constituent of the Great Ulus (Golden Horde), the Abulkhair Khanate, and the Kazakh Khanate. Unsurprisingly, rulers, spiritual leaders, and prominent figures were buried here, with monumental structures erected over their graves.

This article examines the dating and characteristics of seven mausoleums in medieval Syganak. A comprehensive review of available sources was conducted, including detailed descriptions and systematic data analysis. The mausoleums are portal- domed structures built of fired brick, with the interior walls of Mausoleum No. 4 constructed from adobe. They are decorated with carved terracotta and glazed tiles. Burials in Mausoleums Nos. 1, 3, 5, and 7 were placed in crypts, while Mausoleums Nos. 4 and 6 contained family crypts. Islamic burial rites were observed: the deceased were oriented northwest-southeast in Mausoleums Nos. 3, 4, 5, 6, and 7, and north-south in Mausoleum No. 1. The discovery of iron nails in Mausoleums Nos. 3, 5, and 7 suggests the use of wooden coffins.

The study includes a comparative analysis of the architectural features of the mausoleums, supported by radiocarbon dating. The results establish the following chronological framework: Mausoleum No. 5 dates to the late 14th century; No. 6 to the early 15th century; No. 7 to the early 14th century; Nos. 1 and 3 to the 14th century; and No. 4 to the 14th–15th centuries.

Keywords: Syganak, medieval settlement, mausoleum, architectural monument, burial rite, glazed tiles, excavation, section, necropolis, archaeology.

М. Бахтыбаев

*^aНаучно-исследовательский институт археологии Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави, Туркестан, Республика Казахстан
(E-mail: mels.bakhtybayev@ayu.edu.kz)*

***С. Мургабаев**

*^bНаучно-исследовательский институт археологии Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави, Туркестан, Республика Казахстан
(E-mail: sagynbay.murgabayev@ayu.edu.kz)*

*Автор для корреспонденции: sagynbay.murgabayev @ayu.edu.kz

Б. Сиздииков

^cНаучно-исследовательский институт археологии Международного казахско-турецкого университета имени Ходжи Ахмеда Ясави, Туркестан, Республика Казахстан
(E-mail: bagdaulet.sizdikov@ayu.edu.kz)

К. Арынов

^dКазахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Республика Казахстан
(E-mail: kuanyshe.arynov@ayu.edu.kz)

Мавзолеи средневекового города Сыганак

Аннотация. Изучение средневековых некрополей среднего и нижнего течения р. Сырдарья всегда было в центре внимания археологической науки. В XX в. мавзолеи этого региона исследовали В.А. Каллаур, А.Ю. Якубовский, С.П. Толстов, С.Е. Ажигали, К.М. Байпаков, М. Елеуов, С.Ж. Жолдасбаев. Исследования архитектурных памятников средневекового Сыганак, проведенные в последние годы, позволили определить своеобразную планиграфию, конструкцию и архитектурный декор мавзолеев. Сыганак, известный из письменных источников как «город-мавзолеев», являлся крупнейшим политическим, духовным и торговым центром в среднем течении реки Сырдарья, в XIII–XV вв. город был столицей Улуса Белая Орда, входившего в состав государства Великий Улус (Золотая Орда), ханства Абулхаира и Казахского ханства. Закономерным является то, что здесь похоронены правители, духовные лидеры и известные личности, над могилами которых возведены монументальные сооружения.

Статья посвящена анализу и вопросам датировки семи мавзолеев средневекового города Сыганак. В ходе исследования был проведен первичный источниковедческий обзор – полное описание и систематизация данных. Мавзолеи представляют собой портално-купольные сооружения, построенные из жженого кирпича, облицованные резной терракотой и глазурованными плитками различных форм. Стены мавзолея №4 имеют комбинированную кладку. В мавзолеях № 1, № 3, № 5, № 7 захоронения произведены в склепах-цистах, а в мавзолеях № 4, № 6 в семейных склепах. Погребения произведены по мусульманскому обряду, в мавзолеях № 3, № 4, № 5, № 6, № 7 погребенные располагались по направлению северо-запад, юго-восток, а в мавзолее №1 по направлению север - юг. Железные гвозди из раскопок в мавзолеях № 3, № 5, № 7 дают основание предполагать, что погребения производились в деревянных гробах.

В исследовании проведен сравнительный анализ архитектурных особенностей конструкции мавзолеев в совокупности с результатами радиоуглеродного анализа. Результаты радиоуглеродного анализа позволили установить хронологические границы возведения мавзолеев. Таким образом, мавзолеев № 5 датируется второй половиной XIV в., мавзолеев № 6 первой половиной XV в., мавзолеев № 7 первой половиной XIV в., мавзолеи № 1, № 3 XIV в., а мавзолеев № 4 датируется XIV-XV вв.

Ключевые слова: Сыганак, средневековое городище, мавзолеев, архитектурный памятник, ритуал захоронения, облицовочная плитка, раскоп, разрез, некрополь, археология.

Кіріспе

Ұлы Жібек жолы бойындағы ортағасырлық ірі орталықтардың бірі ретінде танылған Сығанақ қаласы ерте заманнан-ақ мәдениеті мен экономикасы, қолөнері мен саудасы, егіншілігі мен мал шаруашылығы қатар дамыған Сырдарияның орта ағысындағы маңызды қалалардың бірі болды. Қала XI-XII ғасырларда Қыпшақ хандығының орталығы, XIII-XV ғасырларда Ақ Орданың, XV ғасырдың орта тұсында Әбілқайыр хандығының, XV ғасырдың соңғы ширегі – XVI ғасырдың басында Қазақ хандығының астанасы болған. Ол Сырдарияның орта ағысындағы маңызды орталықтардың бірі болғандықтан, XIV-XVII ғасырлар аралығында аймақты билеген хандар мен сұлтандардың, атақты ғұламалар мен тұлғалардың қала маңындағы қорымда жерленгендігі белгілі (Kozha et al., 2021: 900-901). Париждегі қолжазбаларды зерттеген жапондық ғалым Х. Нагаминэ «Сығанақ қаласында XIV-XVII ғасырлар аралығында көптеген хандар мен сұлтандардың жерленгендігін, бұл қаланың «кесенелер қаласы» ретінде танылғандығын» өз еңбегінде баяндайды. Сонымен қатар қалада жерленген бабаларының қорымын қайтару үшін Орыс ханның ұрпақтары Шайбанилер әулетімен XV ғасырдың соңына дейін күресіп, қаланы өз қарамағына алғандығы жайында деректер келтіреді (Нагаминэ, 2020: 533-551). Бұл деректерден XIV-XVII ғасырларда қала маңында көптеген хандар мен сұлтандардың жерленгендігін негізге ала отырып, қаланың Сырдарияның орта ағысындағы қасиетті, рухани орталықтардың бірі болғандығын аңғаруға болады.

«Кесене» сөзінің түркі және кавказ халықтарында әртүрлі нұсқалары кездеседі. Мәселен, ортағасырлық қыпшақтар – «кезене», қарашайлар – «кешене», қырғыздар – «касана», ал ингуштар мен шешендер – «каши» деп атаған. В.В. Радлов «кесене» сөзінің мағынасына алғашқылардың бірі болып талдау жасап, тарихи деректерде кездесетін «кәсәнә» сөзін «кесене» сөзімен баламалап, бұл сөздің «оба үйіндісі» немесе «оба» деген мағынаны білдіретіндігін тілге тиек етеді (Радлов, 1899: 1174). В.В. Бартольд болса «касана», яғни «кесене» сөзіне талдау жасап, бұл сөздің «марқұмның үйі» деген мағынаны білдіретіндігін, оның қазақтар арасында әлі күнге дейін қолданылатындығын баяндай отырып, бұған Сығанақ қаласының маңындағы Төменарық станциясынан 4–5 км қашықтықта орналасқан «Көк кесенені» дәлел ретінде келтіреді. Яғни, «кесене» сөзінің қазақтар арасында осы күнге дейін қолданыста екендігін баяндайды. Сонымен қатар қыпшақ тіліндегі «кезене» сөзі қазақ тілінде өзгеріске ұшырап, «кесене» ретінде қолданысқа енген болуы мүмкін деген тұжырым жасайды (Barthold, 1947: 519). Жоғарыда аты аталған ғалымдардың зерттеулеріне сүйене отырып «кесене» сөзінің XIII–XIV ғасырларда қолданысқа еніп, әлі күнге дейін өзгеріске ұшырамағандығы жүргендігі анықталды.

Осы деректерді археологиялық зерттеулер де дәлелдей түседі. Соңғы жылдарда жүргізілген зерттеулер барысында Сығанақ қаласының рабад бөлігінде орналасқан қорымнан 7 кесене және қаладан 10 км оңтүстік-шығыста, Қожамберді ауылының жанында орналасқан қорымда 1 кесене орны зерттелді.

Зерттеудің негізгі мақсаты Сығанақ қаласында орналасқан ортағасырлық кесенелер жайлы деректерді сараптау және ғылыми айналымға енгізу болып табылады.

Материалдар және зерттеу әдістері

Сығанақ қаласында орналасқан кесенелерді кешенді түрде зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында ғимарат құрылымы мен тарихи-мәдени маңыздылығын ашу үшін археология ғылымының дәстүрлі әдістері қолданылды. Ескерткіштерді жан-жақты

сипаттау, топографиясы мен жоспарын сараптау жұмыстары нысандарды толыққанды зерттеуге мүмкіндік берді. Нысандарды мерзімдеу мақсатында салыстырмалы-типологиялық әдіс қолданылды. Сонымен қатар сағаналарда жерленген адам қаңқаларына антропологиялық зерттеулер жүргізіліп, бұл олардың жынысын, жасын анықтауға мүмкіндік берді.

Кесенелердің салыну мерзімін нақтылау мақсатында радиокөміртекті мерзімдеу әдісі қолданылды. Зерттеулер Single stage accelerator mass spectrometer (SSAMS, NEC, USA), Automated Graphitization Equipment AGE-3 (IonPlus AG) спектрометрiнiң көмегімен Вильнюс қаласында (Литва) орналасқан Физикалық ғылымдар және технологиялар орталығының масс-спектрометрия зертханасында (1 кесте) (Воякин және т.б., 2025: 295-301) және Гебзе қаласында (Түркия) орналасқан «TÜBİTAK MARMARA» зерттеу орталығының зертханасында «National Electrostatics Corporation, Model 3SDH-1 (UAMS)» қондырғысының көмегімен жасалынды (2 кесте).

Ортағасырлық Сығанақ қаласы Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Сунақата ауылынан 2 км батыста, Самара-Ташкент тас жолының оң жағында орналасқан.

1-кесте – Кесене №1,4,5. Радиокөміртекті мерзімдеу нәтижелері

Үлгі	Зертханалық нөмірі	C14 жасы, калибрленбеген, жыл бұрын	pMC (қазіргі көміртектің пайыздық көрсеткіші)
Sygnak mavz. №1, rog. № 13	FTMC-UP42-3	1211 ± 28	86.00 ± 0.30
Sygnak mavz. № 4	FTMC-UP42-2	204 ± 29	97.49 ± 0.36
Sygnak mavz. № 5	FTMC-UP42-4	639 ± 28	92.35 ± 0.32

2-кесте – Кесене №6,7. Радиокөміртекті мерзімдеу нәтижелері.

Зертхананың инвентарлық нөмірі	Экспедицияның инвентарлық нөмірі	C14 жасы	Үлгі түрі	Өлшеу күні
TÜBİTAK-2553	KKT6-K1	588 ± 25	сүйек	16.01.2023
TÜBİTAK-2554	KKT7-A1	786 ± 24	көміртекті материал	16.01.2023

2019 жылы Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті мен Халықаралық ортаазиялық зерттеулер институты (Самарқанд қ.) арасында жасалған меморандум негізінде Халықаралық қазақ-өзбек археологиялық экспедициясы (жетекшілері А. Искандерова мен М. Бахтыбаев) № 1 және № 3 кесенелерді қайта зерттеп, № 4 және № 5 кесенелердің орындарын қарастырды. Сонымен қатар, 2022 жылы Сығанақ археологиялық экспедициясы (жетекшісі Б. Сиздиқов) № 6 және № 7 кесенелерді зерттеді.

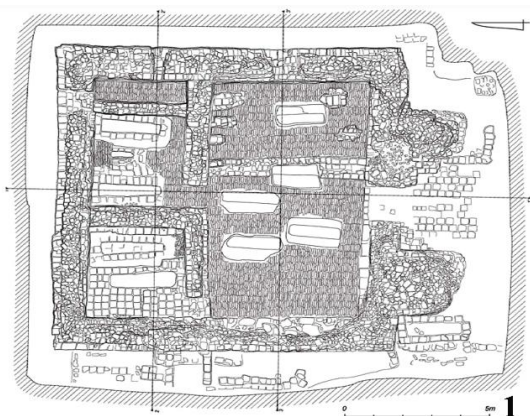
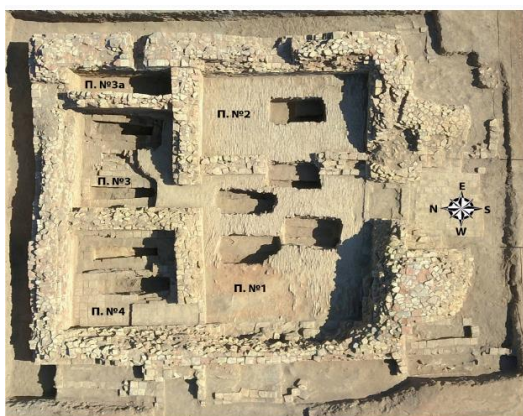
Тақырыптың зерттелу дәрежесі

№ 1 кесене (Шаршы кесене). Кесене Сығанақ қаласының шахристанынан солтүстікке қарай 200 м жерде, рабадаумағында орналасқан. 2003 жылы Ахмет Ясауи университетінің Сығанақ археологиялық экспедициясы (жетекшісі С. Жолдасбаев) батыстан шығысқа қарай созылып жатқан, ұзындығы 78 м, ені 30–33 м, биіктігі 2 м болып келген төбенің орталық бөлігінде қазба салып, № 2, 3, 4 бөлмелер мен № 1 бөлменің солтүстік бөлігін ашты. Тоғыз жерлеу орны анықталды, алайда олар ашылмады (Жолдасбаев, 2004)².

2019 жылы №1 кесенеді қайта зерттеу жұмыстары жүргізіліп, кесене толығымен ашылды (сур. 1, 1). Кесене көлемі 12,0 × 12,3 м, жобасында төртбұрышты болып келген.

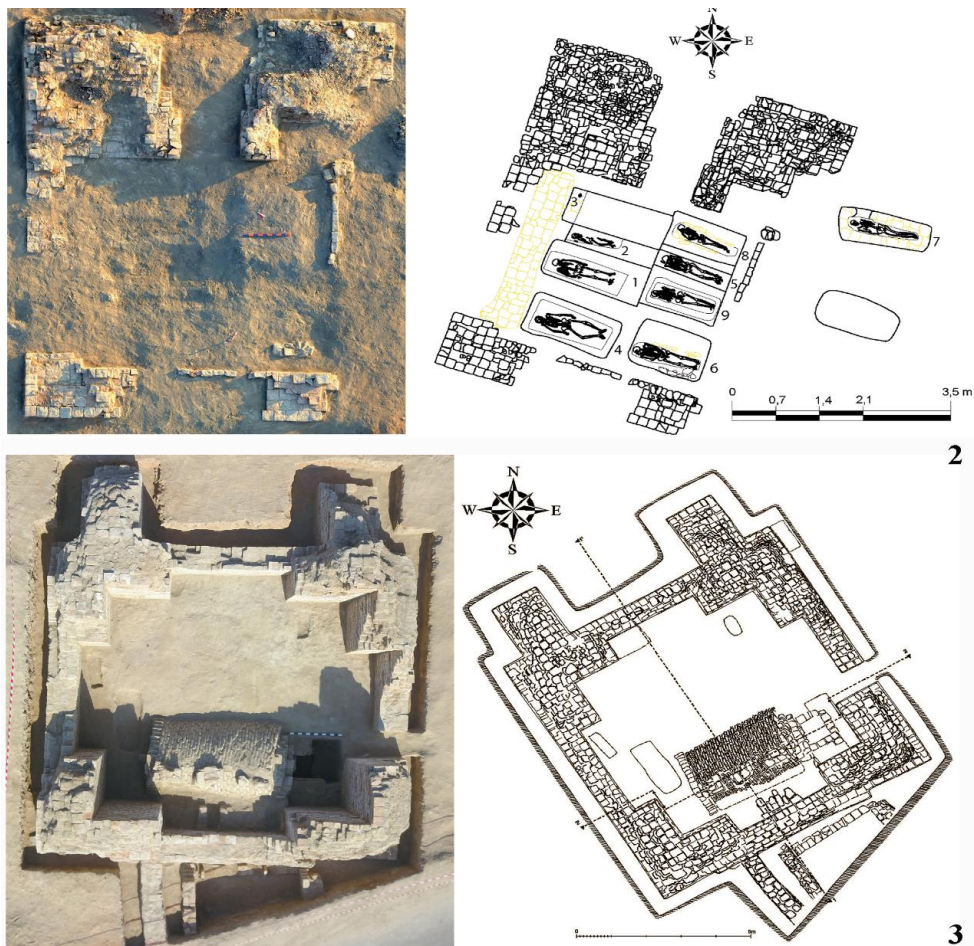
Ал порталын қосқанда, ұзындығы – 14,3 м. Кесененің қабырғалары ірі тастардан қаланған іргетас үстіне тұрғызылған. Кесененің барлық қабырғалары бүтін және сынған күйдірілген кірпіштен көтерілген. Еденіне қырымен тігінен қойылған күйдірілген кірпіштер төселген, көлемдері – 26 × 26 × 5 см. Кесене ішіне кейінгі кезде салынған бөлмеаралық қабырғалар ғимараттың ішін бес бөлмеге бөліп тұр. Бұл ішкі қабырғалар кесененің сыртқы қабырғаларының қаландысымен байланысып тұрған жоқ, яғни кесене алғашында үлкен бір бөлмелі болған. Уақыт өте келе қосалқы ішкі қабырғалар тұрғызылған.

Сыртқы қабырғаларды салу кезінде өлшемі 26 × 26 × 5 см болатын күйдірілген кірпіш пайдаланылған. Сонымен қатар, кейінгі жөндеу жұмыстары жүргізілген кезінде өлшемі 40 × 20 × 5 см, 40 × 20 × 7 см, 30 × 30 × 5 см болатын әртүрлі пішіндегі кірпіштер қолданылған (Бахтыбаев және т.б., 2019: 51-80)³. Қазба барысында 20 жерлеу орны ашылды. Кесене порталы және кіретін есігі оңтүстікте орналасқан. Кесененің № 3, № 4 бөлмелерінде ашылған жерлеу орындарының үстіне күйдірілген кірпіштен төртбұрышты пішіндегі құлпытас белгісі орнатылған.

² Жолдасбаев С., Нурханов Б., Әбсадық Ж., Өтеген Ж., 2004. Сығанақ археологиялық экспедициясының 2004 жылы Жанақорған ауданындағы Сығанақ қаласында жүргізген ғылыми-зерттеу жұмысының есебі. Түркістан. 76 б. / АҒЗО архиві.

³ Бахтыбаев М.М., Искандерова А., Жетибаев К.М., Мургабаев С.С., Арынов К.С., Торежанова Н.Ж., 2019. Отчет о научно-исследовательской работе по итогам 2019 года, выполненной в рамках программы Министерства иностранных дел РК по теме «Археологические исследования некрополя средневекового городища Сыгнак». Туркестан. 231 с. // Архив НИЦ Археологии.

1-сурет. 1 – № 1 кесене; 2 – №3 кесене; 3 – № 4 кесене. Қазбадан кейінгі көрінісі және жоспары (фотосуреттер авторлардыкі, жоспарлар А. Акулов және Д. Захаровтікі).

Мәйіттердің барлығы солтүстіктен оңтүстікке қарай бағытталып, шалқасынан қойылған, екеуі оң жағымен жерленген, бастары солтүстік, жүздері батысқа немесе жоғарыға қаратылған.

№ 2 кесене Сығанақ қаласының шахристанынан шығысқа қарай 150 метр жерде орналасқан. 2011 жылы жүргізілген қазба жұмыстары барысында кесененің жоғарғы бөлігі ашылды. Кейінгі кезеңдегі жерлеу орындарынан көптеп заттар табылуына байланысты зерттеу жұмыстары толық аяқталмады.

№ 3 кесене (Батыс кесене). Кесене Сығанақ қаласының шахристанынан оңтүстік-шығысқа қарай 1,5 км жерде, Ташкент-Самара тас жолынан 150 м солтүстікте орналасқан. 2011 жылы Батыс Қытай–Батыс Еуропа тас жолын салу кезінде кесенеді зерттеу жұмыстары жүргізілді. Кесене орналасқан жердің айналасынан жолды салуға топырақтар алынып, тек кесене орналасқан жерді қалдырған. Қазба барысында кесене қабырғалары ашылып, зерттелді. Көлемі 10×8 м, порталды күмбезді ғимарат. Қабырғалары күйдірілген кірпіштен көтерілген, көлемдері 25×25×5 см. Кесененің порталы солтүстік-шығыс бөлігінде орналасқан. Есіктің ені – 1,2 м. Кесененің ішкі жағында бес жерлеу орны анықталды, оның екеуі ашылды (Байпаков и др. 2014: 46).

2019 жылы № 3 кесенеде қайта зерттеу жұмыстары жүргізіліп, кесененің ішкі бөлігінен қабір шұңқырлардың орны анықталды. Жерлеу шұңқырларының жоғары бөлігінен оның үстін жабуға арналған күймеген кірпіш фрагменттері табылды. Кесенеден жерлеу шұңқырларына жерленген 7 адам қаңқасы және ғимараттың солтүстік-шығыс бұрышынан толық сақталмаған жас баланың қаңқа сүйегі және кесене сыртында 1 қаңқа ашылды (сур. 1, 2).

Жерлеу орындарының барлығы батыс бағытында қойылған. Жерленген тоғыз адамның бесеуі тік қабырғалы, қарапайым тікбұрышты шұңқырларда, екеуі қабырғасы күйдірілген және күйдірілмеген кірпіштермен қаланған тікбұрышты шұңқырларда, біреуі кесененің сыртында, жер үстінде күйдірілмеген кірпіштен қаланған сағанада жерленген. № 1, 2, 4 жерлеу орындарында ағаш табыттардың қалдықтары мен тот басқан шегелер сақталып қалған (Бахтыбаев және т.б., 2019: 81-98)⁴.

№ 2 және № 4 жерлеу орындарынан бағалы металдардан жасалған әшекейлер – сырғалар, бойтұмар, түймелер және темір бұйымдар табылды.

№ 4 кесене (Батыр ата (Бала әулие) кесенесі). Кесене Сығанақ қаласының солтүстік-шығыс қақпасынан оңтүстік-шығысқа қарай 0,5 км жерде, рабад аймағында орналасқан.

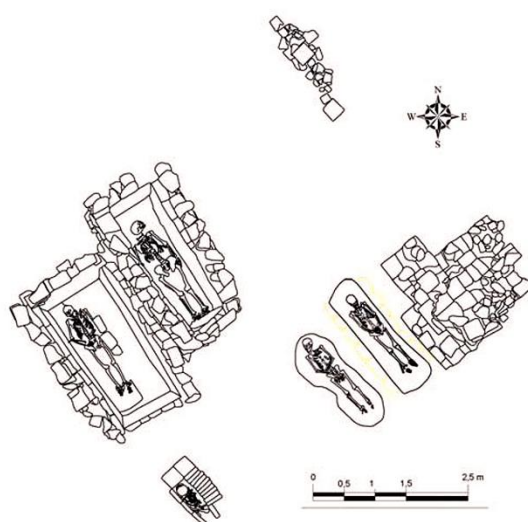
Зерттеу жұмыстары 2019 жылы жүргізілді. Кесене көлемі – 9×9 м, қабырғалары $25 \times 25 \times 5$ см көлемді күйдірілген кірпіштен өрілген. Кесененің порталы солтүстік-батыс бөлігінде орналасқан. Негізгі есігінен бөлек, солтүстік-шығыс жағында шағын тағы бір есігі болған; бұл есік кесене ішінде орналасқан сағанаға кіруге арналған (сур. 1, 3). Кесененің қабырғаларының ішкі және сыртқы қатары күйдірілген кірпіштен, ал ортасы күйдірілмеген кірпіштен өрілген.

Кесененің ішкі бөлігінде, сағанадан тыс жерде жерленген алты адам қаңқасы анықталды. Бір ересек адамның және бес жас баланың қаңқа сүйектері ашылды. Кесененің оңтүстік-шығыс бөлігінде күйдірілген кірпіштен (көлемі $25 \times 25 \times 5$ см) салынған сағана құрылысы ашылды, оның өлшемі – $3,5 \times 2,2$ м, биіктігі – 1,5 м. Әулеттік сағанаға кіретін есігі солтүстік-батыс жағында орналасқан, биіктігі – 1,0 м, ені – 0,8 м. Сағананың ішінде бес ересек адамның қаңқасы ашылды. Жерленгендердің барлығы солтүстік-батыс – оңтүстік-шығыс бағытында, шалқасынан қойылған, бастары солтүстік-батысқа, жүзі оңтүстік-батысқа қаратылған (Бахтыбаев және т.б., 2019: 15-31)⁵.

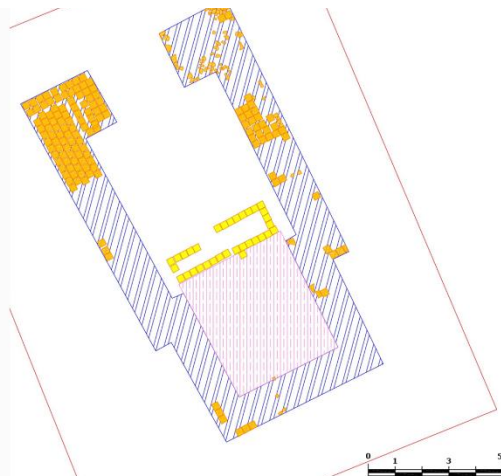
№ 5 кесене (Белгісіз кесене). Кесене Сығанақ қаласының солтүстік-шығыс қақпасынан оңтүстікке қарай 0,5 км жерде, рабад аймағында орналасқан. Зерттеу жұмыстары 2019 жылы жүргізіліп, кесененің тек солтүстік-шығыс портал қаландысының төменгі қабаттары ашылды (солтүстік және шығыс бұрыштары). Кесене ішінде бес жерлеу орны анықталды. Төрт ересек адамның және бір жас баланың қаңқа сүйектері ашылды. Кесененің оңтүстік-батыс бөлігінде күйдірілген кірпіштен салынған екі сағана-циста және бір шағын сағана-циста құрылысы ашылды, олардың өлшемдері – $2,3 \times 1,07$ – $1,2$ м, $2,5 \times 1,4$ – $1,55$ м және $1,05 \times 0,89 \times 0,26$ м (сур. 2, 1).

⁴ Бахтыбаев М.М., Искандерова А., Жетибаев К.М., Мургабаев С.С., Арынов К.С., Торежанова Н.Ж., 2019. Отчет о научно-исследовательской работе по итогам 2019 года, выполненной в рамках программы Министерства иностранных дел РК по теме «Археологические исследования некрополя средневекового городища Сыгнак». Туркестан. 231 с. // Архив НИЦ Археологии.

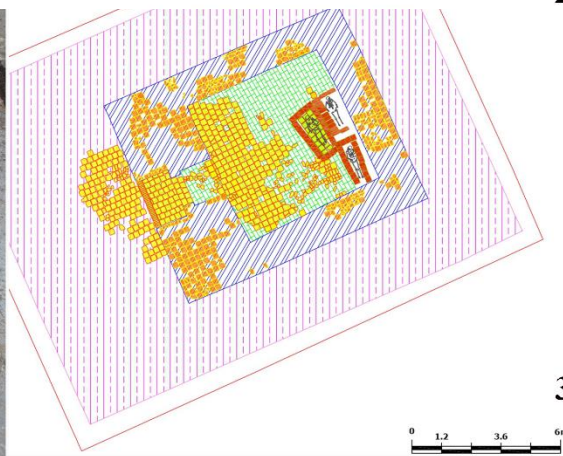
⁵ Бахтыбаев М.М., Искандерова А., Жетибаев К.М., Мургабаев С.С., Арынов К.С., Торежанова Н.Ж., 2019. Отчет о научно-исследовательской работе по итогам 2019 года, выполненной в рамках программы Министерства иностранных дел РК по теме «Археологические исследования некрополя средневекового городища Сыгнак». Туркестан. 231 с. // Архив НИЦ Археологии.

1

2

3

2-сурет. Қазбадан кейінгі көрінісі, жоспары: 1 – № 5 кесене; 2 – № 6 кесене; 3 – № 7 кесене.
(фотосуреттер авторлардыкі, жоспарлар Д. Захаров және Б. Сиздигов бойынша).

Жерленгендердің барлығы солтүстік-батыс – оңтүстік-шығыс бағытында, шалқасынан қойылған, бастары солтүстік-батысқа, жүздері солтүстік-шығысқа немесе жоғарыға қаратылған.

Сағана-циста қабырғалары мен үсті күйдірілген кірпіштен өрілген, оның ішінде ересек адамның қаңқасы ашылды. Бірінші сағана-цистадағы қаңқа солтүстік-батыс – оңтүстік-шығыс бағытында, шалқасынан қойылған, басы солтүстік-батысқа, жүзі жоғарыға бағытталған. Екінші сағана-цистадағы қаңқа солтүстік-батыс – оңтүстік-шығыс бағытында, шалқасынан қойылған, басы солтүстік-батысқа, жүзі солтүстік-шығысқа қарай бағытталған. Шағын сағана-цистада жас баланың қаңқасы қайта жерленген (Бахтыбаев және т.б., 2019: 32-50)⁶.

Кесененің абсолюттік хронологиясын анықтау мақсатында жасалынған С14 сараптамасының қорытындысы бойынша кесене 639 ± 28 жыл бұрынғы уақытпен, яғни XIV ғасырдың екінші жартысымен мерзімделеді (1-кесте).

№ 6 кесене. Кесене Сығанақ қаласының оңтүстік-батысынынан 230 м қашықтықта орналасқан. Кесене көлемі – $16,5 \times 8,6$ м, екі бөлмелі порталды-күмбезді ғимарат (6-сурет). Кесененің порталды кіреберісі солтүстік-батысқа қарай орналасқан, есік ені – 3 м (сур. 2, 2).

Кесененің кіреберіс бөлмесінің ішкі көлемі – $5,3 \times 4,1$ м, еденіне 20 см қалыңдықта ашық сарғыш түсті саз балшық құйылған. Кесененің бірінші және екінші бөлмелерін ені 1,3 м болып келетін күйдірілген кірпіштен қаланған қабырға бөліп тұр, оның ортасы топырақпен толтырылған. Екінші бөлмеде әулеттік сағана құрылысы болған тәрізді, оған кіретін есік қабырғаның орта тұсында орналасқан, ені – 1 м, сақталған биіктігі – 0,4 м. Оның ішкі бөлігінің көлемі – $4,3 \times 2,65$ м, қабырғалары 1,7 м қалыңдықта күйдірілген кірпішпен қаланған. Зерттеу жұмыстары барысында сағананың солтүстік-батыс бұрышынан ретсіз орналасқан адам сүйегі анықталды. Сағана еденіне тұтастай күйдірілген кірпіш төселген және оның беті және қабырғалары гипспен сыланған. Күйдірілген кірпіштердің көлемі – $25 \times 25 \times 5$, $26 \times 26 \times 5$ см (Sizdikov et al. 2023: 136-137).

Кесененің абсолюттік хронологиясын анықтау мақсатында жасалынған С14 сараптамасының қорытындысы бойынша кесене 588 ± 25 жыл бұрынғы уақытпен, яғни XV ғасырдың алғашқы жартысымен мерзімделеді (2-кесте).

№ 7 кесене. Кесене Сығанақ қаласының оңтүстік-шығысынан 1,4 км қашықтықта орналасқан. Қазба жұмыстары барысында көлемі $12,2 \times 10,1$ м төртбұрыш пішінді кесене орны ашылды. Кесене ұзындығы 22,2 м, ені 16,7 м, биіктігі 0,3–0,4 м. болып келетін платформаның үстіне салынған. Сақталған қабырғаларының биіктігі – 0,1–0,6 м, ені – 1,55 м, қыштардың көлемі – $24 \times 24 \times 5$ см, $25 \times 25 \times 5$ см. Кесененің порталы оңтүстік-батысқа бағытталған. Портал алдындағы сақталған алаң еденінің $10,1 \times 3,15$ м аумағына және кесененің ішіндегі 7×7 м жерге күйдірілген қыш төселген. Кесене есігінің ені – 1,45 м. Кесененің солтүстік-шығыс бөлігінен үш жерлеу орны анықталды (сур. 2, 3). Жерлеу орындары оңтүстіктен солтүстікке қарай шартты түрде № 1, № 2, № 3 сағана-циста болып белгіленді. Жерлеу орындарының барлығы солтүстік-батыс, оңтүстік-шығыс бағытында орналасқан. Ұзындықтары – 2–2,65 м, ендері – 0,4–1,0 м, тереңдіктері – 0,5 м. Сағана табанына көлемі $24 \times 24 \times 5$ см күйдірілген қыштар жалпағынан төселген, төрт қапталдары 0,5 м биіктікке дейін күйген қыштан

⁶ Бахтыбаев М.М., Искандерова А., Жетибаев К.М., Мургабаев С.С., Арынов К.С., Торежанова Н.Ж., 2019. Отчет о научно-исследовательской работе по итогам 2019 года, выполненной в рамках программы Министерства иностранных дел РК по теме «Археологические исследования некрополя средневекового городища Сыгнак». Туркестан. 231 с. // Архив НИЦ Археологии.

қаланып, беті қышты тігінен қиюластыра қалау арқылы жабылған. Анықталған қаңқалар анатомиялық тәртіппен – шалқасынан жатқызылып, басы солтүстік-батысқа бағытталып, беті оңтүстік-батысқа қаратылған, екі қолы және екі аяғы тігінен ұзына бойы орналасқан (Sizdikov et al. 2023: 13-140).

Жерлеу орындарындағы бос топырақты тазалау барысында темір пышақ, темір таға, сүйектен жасалған әшекей бұйым, «Т» пішінді қола бұйымдар, темір шегелер, қола айна және сүйектен жасалған тарақ табылды. Кесенені қыш құландыларынан тазалау барысында әр түрлі өрнектегі сырлы және сырсыз қыш қаптамалар табылды. Қыш қаптамалардың жиырма екі түрі анықталды. Сонымен қатар әртүрлі көлемдегі күмбезге өрілген көк түсті қыш қаптамалар табылды. Кесененің орта тұсынан күмбез төбесіне қойылған құбба сынықтары да кездесті.

Кесененің абсолюттік хронологиясын анықтау мақсатында жасалынған С14 сараптамасының қорытындысы бойынша кесене 786 ± 24 жыл бұрынғы уақытпен, яғни ХІІІ ғасырдың бірінші жартысының соңы мен екінші жартысының басымен мерзімделеді (2-кесте).

Талдау

Кесенелердің құрылымы және қазба барысында табылған жәдігерлер, сонымен қатар, алынған сынамалардың нәтижелері құрылыстардың салыну мерзімін нақтылауға мүмкіндік берді.

Ортағасырлық Сығанақ қаласындағы кесенелер жоба байынша төртбұрышты және тік төртбұрышты бір және екі бөлмелі порталды-күмбезді ғимараттар болып келеді.

№ 1, 4 кесенелердің аркасының пилон қабырғалары негізгі қабырғадан алдына қарай 2 м шығарып өрілген. Жобасында төртбұрышты № 1 кесене көлемі – $12,3 \times 12,0$ м, ал № 4 кесене – 9×9 м. Пилонмен жалпы №1 кесененің көлемі – $14,3 \times 12,0$ м, № 4 кесене – 11×9 м.

№ 3, 6, 7 кесенелердің порталы мен негізгі қабырға тұтас өрілген, жобасында тік төртбұрышты № 3 кесене көлемі – 10×8 м, № 6 кесене – $16,5 \times 8,6$ м, № 7 кесене – $12,2 \times 10,1$ м. № 5 кесененің тек бір бөлігі сақталғандықтан, оның нақты көлемін анықтау мүмкін болмады. Сақталған солтүстік-шығыс бұрыш қабырға бөлігіне қарай, № 5 кесене порталы мен негізгі қабырға тұтас өрілген, жобасында тік төртбұрышты болуы мүмкін.

Кесенелердің негізгі есіктерінің орналасуы әр түрлі. № 1 кесененің порталы мен есігі оңтүстік жағында, ал № 3, № 5 кесенелердің есігі солтүстік-шығыста, № 4, № 6 кесенелердің порталы солтүстік-батыста.

Кесене ішіндегі қаңқалар сағана-цисталарда, әулеттік сағаналарда және қабір шұңқырларда жерленген. Сағана-цисталарда бір адам жерленген болса, әулеттік сағаналарда бірнеше адам жерленген. № 1, № 3, № 5, № 7 кесенелерде сағана-цисталар мен қабір шұңқырларда, ал № 4 пен № 6 кесенелерде әулеттік сағанада жерленген.

Барлық кесенелер күйдірілген кірпіштен салынған, қабырғалары өсімдік суреті салынған терракоталармен және бояулы қаптама қыштармен қапталған.

№ 1, № 5, № 7 кесенелердің жерлеу камераларының құрылымы бірдей, осыған ұқсас жерлеу орындары Арал ауданында орналасқан Кердері кесенесі (Воякин және т.б., 2017: 3-76)⁷ мен ортағасырлық Қарашық қаласының рабад аумағында орналасқан кесенеде

⁷ Воякин Д.А., Байпаков К.М., Хабибуллаев Ф.Ф., Мусаипов Д., Кузьминова А.В., Китов Е.П., 2017. Отчет о научно-исследовательской работе по теме: Археологические исследования на мавзолее Кердери Аральского района Кызылординской области (заключительный). Алматы. 76 с.

кездеседі (Елеуов, Қалиев және т.б., 2005)⁸. Кесенеде анықталған жерлеу орындары XII–XIV ғғ. кеңінен таралған сағана-цисталар болып табылады. Сағананың қабырғалары қышпен өріліп, төбесі «ромб» үлгісінде тік қойылған үш қатар күйдірілген кірпіштен қаланған. Қабырғалары мен төбелері шикі кірпіштен қаланған осындай жерлеу орындары Құйрықтөбе елді мекенінің жанындағы алғашқы мұсылман қорымдарынан табылған «сағаналарға» (Нұрмұханбетов, 1974: 85-94) ұқсас. Сондай-ақ, Қызылөзен елді мекенінде X–XII ғасырларға жататын, төбесі тігінен қойылған екі қатар кірпіштен қаланған жерлеу камерасы анықталған (Кожемяко 1967: 82-83). Сонымен қатар, XII–XIII ғасырдың басына жататын жерлеу құрылыстары Іле және Шу аймақтарында кездеседі (Байпаков, 1973: 34-35, 139-140).

Сығанақтағы № 1 кесененің қабірүсті құрылыстары сатылы өрілген шағын платформа мастабалар – құлпытастар болып табылады. Қабірүсті құрылыстар күйдірілген кірпішпен тік төртбұрышты етіп, арнайы «құлпытас» формасына келтіріп жасалынған. Осыған ұқсас, балшықпен сыланған немесе қапталған, тік немесе сатылы қыш платформалар түріндегі құлпытастар Поволжьеінің қалалық және қала маңындағы қорымдарында ашылған (Егоров, Федоров-Давыдов 1976: 142, рис. 34; Егоров, 1980: 74-80, рис. 3). Олар Царевский қаласының (Жаңа Сарай) жанындағы дала қорғандарында да кездеседі, бұл айналадағы көшпелі «халықтың мұсылмандану белгісі» ретінде түсіндіріледі (Армарчук 2013: 410). Саурандағы қабірүсті құрылыстардың құрылымы бойынша оларды 1-типтің 1 және 2-тармақтарына жатқызуга болады. Бұл құрылыстардың негізі тіктөртбұрыш пішінде сатылы етіп қаланып, сол негізге орнатылған (Смагулов 2012: 114). Сонымен қатар, Алтын Орданың шығыс бөлігінде орналасқан бірқатар кесенелермен архитектуралық құрылымы жағынан ұқсастығы бар (Зиливинская, 2024: 91-124).

№6 кесене. Мұндай үлгідегі порталды, екі бөлмелі кесенелер ортағасырлық Арал-Асар (Кердері II кесенесі) (Байпаков, 2012: 65-68; Курманкулов, 2011: 85-86), Қышқала (Елеуов және т.б. 2021: 26-31, 122)⁹, Әулікөл (Петров, Смагулов 2018: 167-184), қалаларында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында анықталған.

Нәтижелер

№ 5 кесене абсолюттік хронологиясын анықтау мақсатында жасалынған C14 сараптамасының қорытындысы бойынша XIV ғасырдың екінші жартысымен мерзімделеді. Ал № 6 кесене XV ғ. алғашқы жартысында салынғанын көрсетті. Кесенелердің жоғарыда көрсетілген уақытпен мерзімделуіне күмән жоқ, себебі Қазақстанның басқа жерлерінде осы үлгіде салынған кесенелер XIV-XV ғғ. мерзімделген.

№ 7 кесенеден алынған сынаманың C14 сараптама қорытындысы бойынша ғимарат құрылысы XIII ғ. бірінші жартысы мен екінші жартысының басымен мерзімделеді. Қорамсақтың ағаш бөлігін сынама ретінде алғанын ескере отырып, кесененің салынған уақытын тек радиоқөміртектік талдау нәтижесіне сүйене отырып анықтау дұрыс болмайды, өйткені қорамсақ кесене салынғанға дейін жасалған болуы мүмкін. Кесенені қазу барысында табылған архитектуралық декор элементтері көршілес

⁸ Елеуов М., Қалиев С., Ақымбек Е., Мургабаев С., Әлжанов Р., Қалымбетов Д., 2005. Тұран археологиялық экспедициясының 2004 жылы Оңтүстік Қазақстан облысында жүргізген зерттеулері (аралық) ғылыми-зерттеу жұмыстары туралы есеп. Түркістан. 192 б. / АҒЗО архиві.

⁹ Елеуов М., Талеев Д., Есен С., Молдахмет А., Сапатаев С., Ерсариев А., Нұрман Б., Қиясбек М., 2021. «Ортағасырлық Қышқала (Баршынкент): Алтын Орда дәуіріндегі қалалық мәдениет контекстінде» тақырыбындағы жобаның есебі. Алматы: Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. 194 б.

территориялардағы – Шахи-Зинда кешенінің кесенелеріндегі қаптама плиткаларына ұқсас келеді және XIV ғ. мерзімделеді. Сонымен қатар осы өңірде жергілікті билеушілер мен игі жақсылардың бейітінің үстіне исламдық мемориалдық-ғұрыптық ғимараттарды тұрғызу XIV ғасырдан, яғни Алтын Орда билеушілерінің исламды ресми дін ретінде қабылдаған уақыттан бастау алады. №7 кесенені зерттеу барысында анықталған деректерді сараптау негізінде ғимаратты XIV ғ. бірінші жартысына жатқызуға болады.

Мәйіттердің барлығы мұсылмандық жерлеу рәсімін сақтай отырып қойылған, дегенмен мүрделердің жерлеу бағыттарында аздаған ғана ауытқулар байқалады – № 3, № 4, № 5, № 6, № 7 кесенелердегі солтүстік-батыс – оңтүстік-шығыс бағытта, шалқасынан жатқызылған, ал № 1 кесенеді – солтүстік-оңтүстік бағытта, шалқасынан жатқызылған. № 3, № 5, № 7 кесенелердегі жерлеу орындарында табылған темір шегелер мен ағаш бөлшектері мәйіттердің ағаш табыттарда жерленген болуы мүмкіндігін көрсетеді.

Зерттеу барысында алынған сынамаға жасалынған C14 сараптамасының қорытындысы бойынша № 5 кесене XIV ғ. екінші жартысымен, № 6 кесене XV ғ. алғашқы жартысымен, ал № 7 кесене XIV ғ. бірінші жартысымен мерзімделеді.

№ 1, № 3 кесенелердің сәулеттік құрылысы, жерлеу орындарының (сағана-цистарлар) құрылымы № 5, № 7 кесенелердегі құрылыстарға ұқсастығына қарай және көршілес аймақтардағы ескерткіштермен салыстыра қарағанда, № 1, № 3 кесенелерді XIV ғ., ал № 4 кесенені XIV-XV ғғ. мерзімдеуге болады.

Қорытынды

Қорытындылай келе жоғарыда келтірілген деректерге сүйене отырып, Сырдарияның орта ағысындағы ортағасырлық ірі орталықтардың бірі ретінде танылған Сығанақ қаласының XIV–XV ғасырларда аймақтағы қасиетті және рухани орталықтардың бірі болғандығын айтуға болады. Себебі қала маңында жергілікті билеушілер, атақты ғұламалар мен тұлғалардың қабірінің үстіне сәулет ескерткіштерінің маңызды бір бөлігі болып саналатын – кесенелер көптеп тұрғызылған. Атқарылған зерттеулер барысында ашылған зәулім ғимараттар ортағасырлық деректерде Сығанақ қаласын «кесенелер қаласы» деген деректерді дәлелдей түседі.

Түркі халықтарының ислам дінін қабылдағаннан кейін зияратшылардың құран оқып, дұға жасайтын бөлмелері бар кесенелер тұрғызыла бастайды. Осылайша әйгілі тұлғалар, мемлекет және дін өкілдерінің қабірінің үстіне бір немесе екі бөлмелі, төртбұрышты пішінді жобада салынған, күмбезбен қапталған кесене тұрғызу дәстүрі әдетке айналып, қазіргі таңға дейін жалғасын табуда.

Сығанақ қаласындағы жерлеу орындарын әрі қарай зерттеу және алынатын жаңа деректерді ғылыми сараптаудан өткізу ғұрыптық құрылыстардың, жерлеу рәсімінің ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Себебі, қазіргі күнге дейін қала маңындағы көне қорымда жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары барысында тек 7 кесене орны анықталып зерттелген. Сонымен қатар, жаратылыстану ғылымының әдістерін қолдана отырып, кесенелерде жерленген адамдардың этникалық құрамы туралы жаңа деректерді жинақтау үшін генетикалық зерттеу жұмыстары әрі қарай жалғасын табуы тиіс. Жаңа археологиялық деректерді алып, оларды саралау Сығанақ қаласының дамуы, материалдық және рухани мәдениеті жайлы қорытынды тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

Армарчук Е.А., 2013. Декоративные надгробья Хорезма и Золотой Орды. ТГЭ. Вып. LXII. С. 408-430.

Байпаков К.М., 1973. Средневековое погребение в Илийской долине. СА. № 2. С. 257-259.

Байпаков К.М., 2012. Исламская археологическая архитектура и археология Казахстана. Алматы: ТОО «Археологическая экспертиза». 284 с.

Байпаков К.М., Акылбек С.Ш., Воякин Д.А., Жолдасбаев С.Ж., 2014. Городище Сыгнак: Мавзолей. Известия НАН РК. Вып. 5. Алматы. С. 45-51.

Воякин Д.А., Бахтыбаев М.М., Искандерова А.Д., 2025. Гавань Дешт-и-Кыпчака. Алматы-Самарканд: «Международный институт центральноазиатских исследований». 304 с.

Barthold W.W., 1947. Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair. Belleten Cilt 11. Sayı 43. Pp.515-539.

Егоров В.Л., 1980. Мавзолей Водянского городища. СА. № 1. С. 74-89.

Егоров В.Л., Федоров-Давыдов Г.А., 1976. Исследование мечети на Водянском городище. Средневековые памятники Поволжья. М.: Наука. С.108-167.

Зиливинская Э.Д. Мавзолей восточных районов Золотой орды. Золотоордынское обозрение. 2024. Т. 12, № 1. С. 91-124. <https://doi.org/10.22378/2313-6197.2024>

Кожемяко П.Н., 1967. Раскопки жилищ горожан X-XII вв. на Краснореченском городище. Древняя и раннесредневековая культура Киргизстана. Фрунзе: Илим. С. 53-90.

Kozha M.B., Nurzhanov A.A., Krupko I., 2021. The Contribution of Researchers of the Russian Empire to the Study of Antiquities in Kazakhstan: the Case of N.I. Veselovsky. Bylye Gody. Vol.16. Iss. 2. Pp. 898-907.

Құрманқұлов Ж., 2011. (бас редактор). Қазақстан Республикасының тарихи мәдени ескерткіштерінің жинағы. Қызылорда облысы. Алматы: Аруна. 504 б.

Нагаминэ Х., 2020. Сыганақ как «Порт Дашт-и Кыпчака» и «Города-Мавзолеей»: период от правления левого крыла Джучидов до основания «Казахского ханства». Золотоордынское обозрение. №8(5). С. 533-551. DOI: 10.22378/2313-6197.2020-8-3.533-551

Нурмуханбетов Б.Н., 1974. Раннемусульманское кладбище близ городища Куйрыктобе. В глубь веков. Алма-Ата: Наука. С. 85-94.

Петров П.Н., Смагулов Т.Н., 2018. Нумизматические находки XIV века из некрополя у озера Аулиеколь. Stratum plus. №6. С. 167-184.

Радлов В., 1899. Опыт словаря тюркских наречий. Том 2. Часть 2. Санк-Петербург: Типография Императорской Академия Наук. 1174 с.

Смагулов Е.А., 2012. Намогильники сауранского некрополя и «сагона» Ходжа Ахмеда Ясави. Известия НАН РК. Серия общ. наук. №3 (283). Алматы. С. 108-125.

Sizdikov B.S., Baitanayev B.A., Murgabayev S.S., Bakhtybayev M.M., Arynov K.S., Gursoy M., Seraliyev A.A., 2023. Mausoleums in the medieval city of Syganak. Povolzhskaya arkheologiya. № 2 (44). P. 131-144. <https://doi.org/10.24852/pa2023.2.44.131.144>

References

Armarchuk E.A., 2013. Dekorativnye nadgrobya Horezma i Zolotoi Ordy [Decorative tombstones of Khorezm and the Golden Horde]. TGE. Vyp. LXII. S. 408-430. [in Russian]

Baipakov K.M., 1973. Srednevekovoe pogrebenie v İliiskoi doline [Medieval burial in the Ili Valley]. SA. № 2. P. 257-259. [in Russian]

Baipakov K.M., 2012. İslamskaya areologicheskaya arhitektura i Arheologiya Kazahstana [Islamic Areological Architecture and Archaeology of Kazakhstan]. Almaty: TOO «Arheologicheskaya ekspertiza». 284 p. [in Russian]

Baipakov K.M., Akyzbek S.Ş., Voyakin D.A., Joldasbaev S.J., 2014. Gorodishe Sygnak: Mavzolei [Sygnak ancient settlement: Mausoleums]. İzvestiya NAN RK. Vyp. 5. Almaty. P. 45-51. [in Russian]

Voyakin D.A., Bahtybaev M.M., İskanderova A.D., 2025. Gavan Deşt-i-Kypchaka [Harbor of Desht-i-Kipchak]. Almaty-Samarkand: «Mejdunarodnyi institut tsentralnoaziatskih issledovaniï». 304 p. [in Russian]

Barthold W.W., 1947. Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair. Belleten Cilt 11. Sayı 43. P. 515-539. [in Turkish]

Egorov V.L., 1980. Mavzolei Vodyanskogo gorodiща [Research of the mosque at Vodyanskoye settlement]. SA. № 1. P. 74-89. [in Russian]

Egorov V.L., Fedorov-Davydov G.A., 1976. İssledovanie mecheti na Vodyanskom gorodishe [Research of the mosque at Vodyanskoye settlement]. Srednevekovye pamyatniki Povoljya. M.: Nauka. P. 108-167. [in Russian]

Zılıvinskaya E.D. Mavzolei vostochnyh raionov Zolotoi Ordy [Mausoleums of the Eastern Regions of the Golden Horde]. Zolotoordynskoe obozrenie. 2024. V. 12, № 1. P. 91–124. <https://doi.org/10.22378/2313-6197.2024-12-1.91-124>. [in Russian]

Kojemyako P.N., 1967. Raskopki jilish gorodjan H-HII vv. na Krasnorechenskom gorodishe [Excavations of dwellings of citizens of the 10th-12th centuries at Krasnorechenskoye settlement]. Drevnyaya i rannesrednevekovaya kultura Kirgizstana. Frunze: İlim. P. 53-90. [in Russian]

Kozha M.B., Nurzhanov A.A., Krupko I., 2021. The Contribution of Researchers of the Russian Empire to the Study of Antiquities in Kazakhstan: the Case of N.I. Veselovsky. Bylye Gody. Vol.16. Iss. 2. Rr. 898-907.

Qūrmanqūlov J., 2011. Qazaqstan Respublikasynyñ tarihi mädeni eskertkishterinıñ jınaғы. Qyzylorda oblysy [Collection of historical and cultural monuments of the Republic of Kazakhstan. Kyzylorda region]. Almaty: Aruna. 504 p. [in Kazakh]

Nagamine H., 2020. Syganak kak «Port Dasht-i Kypchaka» i «Goroda-Mavzolei»: period ot pravleniya levogo kryla Djuchidov do osnovaniya «Kazahskogo hanstva» [Syganak as the "Port of Dasht-i Kipchak" and "Mausoleum City": the period from the reign of the left wing of the Jochid to the foundation of the "Kazakh Khanate"]. Zolotoordynskoe obozrenie. 8(5). P. 533-551. DOI: 10.22378/2313-6197.2020-8-3.533-551 [in Russian]

Nurmuhanbetov B.N., 1974. Rannemusulmanskoe kladbishe bliz gorodisha Kuiryk-tobe [Early Muslim cemetery near the Kuyryk-tobe settlement]. V glub vekov. Alma-Ata: Nauka. P. 85-94. [in Russian]

Petrov P.N., Smagulov T.N., 2018. Numizmaticheskie nahodki XIV veka iz nekropolya u ozera Auliekol [Numismatic finds from the 14th century necropolis near Lake Auliekol]. Stratum plus. №6. P. 167-184. [in Russian]

Radlov V., 1899. Opyt slovaryä tyurkskih narechii [An experiment in the dictionary of Turkic dialects]. Tom 2. Chast 2. Sank-Peterburg: Tipografiya İmperatorskoi Akademiiä Nauk. 1174 p. [in Russian]

Smagulov E.A., 2012. Namogilniki sauranskogo nekropolya i «sagona» Hodja Ahmeda Yasavi [Burial grounds of the Sauran necropolis and the "sagon" of Khoja Akhmed Yasawi]. İzvestiya NAN RK. Seriya obsh. nauk. №3 (283). Almaty. P. 108-125. [in Russian]

Sizdikov B.S., Baitanayev B.A., Murgabayev S.S., Bakhtybayev M.M., Arynov K.S., Gursoy M., Seraliyev A.A., 2023. Mausoleums in the medieval city of Syganak. Povolzhskaya arkheologiya. № 2 (44). P. 131-144.

Авторлар туралы мәлімет:

Бахтыбаев Мэлс, PhD, Археология ғылыми-зерттеу институтының жетекші ғылыми қызметкері, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Ж.Баласағұн көш., 45, Түркістан, Қазақстан Республикасы.

ORCID: 0000-0002-9027-0295

Scopus ID: 58795447400

Мургабаев Сагынбай, PhD, Археология ғылыми-зерттеу институтының жетекші ғылыми қызметкері, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Шілдехана көш., 7, Түркістан, Қазақстан Республикасы.

ORCID: 0000-0002-4087-4592

Scopus ID: 56658749100

Сиздииков Бағдаулет, PhD, қауым.профессор, Археология ғылыми-зерттеу институтының жетекші ғылыми қызметкері, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Тұран көш., 5, Түркістан, Қазақстан Республикасы.

ORCID: 0000-0001-8115-5810

Scopus ID: 57210560635

Арынов Қуаныш, докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлтық университеті, әл-Фараби даңғ., 71, Алматы, Қазақстан Республикасы.

ORCID: 0000-0003-1248-7525

Scopus ID: 57194773112

Сведения об авторах:

Бахтыбаев Мэлс, PhD, ведущий научный сотрудник Научно-исследовательского института археологии, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, ул. Ю.Баласагуна, 45, Туркестан, Республика Казахстан.

ORCID: 0000-0002-9027-0295

Scopus ID: 58795447400

Мургабаев Сагынбай, PhD, ведущий научный сотрудник Научно-исследовательского института археологии, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, ул. Шилдехана, 7, Туркестан, Республика Казахстан.

ORCID: 0000-0002-4087-4592

Scopus ID: 56658749100

Сиздииков Бағдаулет, PhD, доцент, ведущий научный сотрудник Научно-исследовательского института археологии, Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, ул. Туран, 5, Туркестан, Республика Казахстан.

ORCID: 0000-0001-8115-5810

Scopus ID: 57210560635

Арынов Куаныш, докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, пр. аль-Фараби, 71, Алматы, Республика Казахстан.

ORCID: 0000-0003-1248-7525

Scopus ID: 57194773112

Information about authors:

Bakhtybayev Mels, PhD, Leading Researcher, Research Institute of Archaeology, Khoja Akhmed Yasawi International Kazakh-Turkish University, 45 Y.Balasagun Str., Turkestan, Republic of Kazakhstan.

ORCID: 0000-0002-9027-0295

Scopus ID: 58795447400

Murgabayev Sagynbay, PhD, Leading Researcher, Research Institute of Archaeology, Khoja Akhmed Yasawi International Kazakh-Turkish University, 7 Shildehana Str., Turkestan, Republic of Kazakhstan.

ORCID: 0000-0002-4087-4592

Scopus ID: 56658749100

Sizdikov Bagdaulet, PhD, Leading Researcher, Research Institute of Archaeology, Khoja Akhmed Yasawi International Kazakh-Turkish University, 5 Turan Str., Turkestan, Republic of Kazakhstan.

ORCID: 0000-0001-8115-5810

Scopus ID: 57210560635

Arynov Kuanysh, Doctoral student, al-Farabi Kazakh National University, 71 al-Farabi Aven., Almaty, Republic of Kazakhstan.

ORCID: 0000-0003-1248-7525

Scopus ID: 57194773112